

Пилипенко С.М.

*к.е.н., доцент кафедри обліку і фінансів,
Львівський інститут економіки і туризму*

Pylypenko Solomiia

Lviv Institute of Economics and Tourism

Гелей Л.О.

*к.е.н., доцент кафедри обліку і фінансів,
Львівський інститут економіки і туризму*

Heley Liudmyla

Lviv Institute of Economics and Tourism

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ КРЕДИТІВ БАНКУ

PROBLEMATIC ASPECTS OF BANK CREDIT ACCOUNTING

Анотація. У статті визначено сутність поняття «кредит», його відмінність від поняття «позика». Виділено основні ознаки кредиту. Наведено класифікацію кредиту та охарактеризовано його форми та види. Окреслено основні принципи кредитування. Детально описано процедуру отримання та погашення банківського кредиту, зокрема порядок нарахування відсотків за користування кредитом та інших витрат, що пов'язані із залученням кредитних ресурсів. Описано порядок оцінки довгострокових і короткострокових кредитів банку. Зазначено перелік документів, що оформляються на всіх стадіях кредитного процесу. Обґрунтовано суперечливі аспекти ведення синтетичного обліку довгострокових і короткострокових кредитів банку, наведено їх типові кореспонденції. Описано порядок ведення аналітичного обліку банківських кредитів та відображення їх у фінансовій звітності.

Ключові слова: позика, кредит, банківський кредит, відсотки за користування кредитом, облік кредитів банку, кредитний договір, довгостроковий кредит, короткостроковий кредит.

Постановка проблеми. Діяльність будь-якого підприємства на тій чи іншій стадії розвитку потребує залучення позикових коштів, найпоширенішим видом яких є кредит. Процес кредитування виступає важливим складником економічної системи.

Економіка України досі перебуває у тому стані, коли її розвиток гальмується відсутністю чітко визначених пріоритетних програм розвитку підприємництва, у тому числі програм розвитку за допомогою кредиту. Кредит є обов'язковою умовою розширеного відтворення, важливим складником діяльності державних підприємств, надійним інструментом, який опосередковує процес виробництва і реалізації продукції. Кредит сприяє науково-технічному прогресу, є джерелом капітальних вкладень, виступає інструментом стимулювання виробництва.

Посідаючи місце центральної ланки грошово-фінансової системи та обслуговуючи інтереси суб'єктів господарювання, кредит визначає зв'язки між державою, банками, фізичними та юридичними особами. У сучасних умовах банківські кредити відіграють важливу роль у діяльності підприємства, оскільки є дієвим способом виходу економіки з кризи.

Сьогодні в умовах кризового стану світової економіки на всіх етапах існування кредиту у підприємства виникає низка перешкод, що пов'язані з їх визнанням, оцінкою, оподаткуванням та відображенням кредитних операцій у звітності підприємства. Тобто не існує єдиної методики щодо обліку операцій, пов'язаних із банківськими кредитами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження обліку кредитів банку займалися такі науковці, як Я.Д. Крупка, О.І. Коблянська, Л.М. Кіндратська, Н.М. Ткаченко, В.В. Сопко та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, попри високий інтерес фахівців до даної проблематики, сьогодні не вирішеною залишається низка питань, що стосується таких проблемних аспектів обліку кредитів банку, як ототожнення понять «кредит» і «позика», відсутність чіткого розмежування між їхніми ознаками, оцінка банківських кредитів, використання рахунків для обліку кредитів банку, відображення у фінансовій звітності. Ці питання потребують подальшого опрацювання, вимагають більш глибокого дослідження й узагальнення.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є окреслення низки проблем, що виникають під час обліку кредитів банку та їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Термін «кредит» походить від латинського *creditum*, що в перекладі означає «вірю», «довіряю». Це визначення містить найбільш загальні характеристики, що розкривають зміст кредиту. Під час визначення цієї економічної категорії необхідно акцентувати увагу на таких основних ознаках (рис. 1).

Під час з'ясування сутності поняття «кредит» важливим є розуміння його відмінності від поняття «позика», оскільки у багатьох літературних джерелах немає чіткого розмежування між ними. Ці поняття визначені ст. 1046 та 1054 Цивільного кодексу України.

Позика – передача однією стороною (позикодавцем) у власність другій стороні (позичальникові) грошових коштів або інших речей, визначених родовими ознаками, та зобов'язання позичальника повернути позикодавцеві таку ж суму грошових коштів (суму позики) або таку ж кількість речей того ж роду та такої ж якості. Кредит – зобов'язання банку або іншої фінансової установи (кредитодавця) надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, установлених договором, а позичальника – повернути кредит та сплатити проценти [5].

Кредит є різновидом позики, тому до нього застосовуються правила, передбачені нормами позики. Для розуміння особливостей кредиту необхідно виділити його відмінності від позики (табл. 1).

Законодавством України передбачено різні форми і види кредиту (рис. 2).

Банківський кредит є складовою частиною зобов'язань як заборгованості підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди [1]. Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про зобов'язання та її розкриття у фінансовій звітності регламентує П(С)БО 11 «Зобов'язання» [4]. Однак визначення банківського кредиту у П(С)БО 11 відсутнє.

Закон України «Про банки і банківську діяльність» визначає банківський кредит як будь-яке зобов'язання банку надати певну

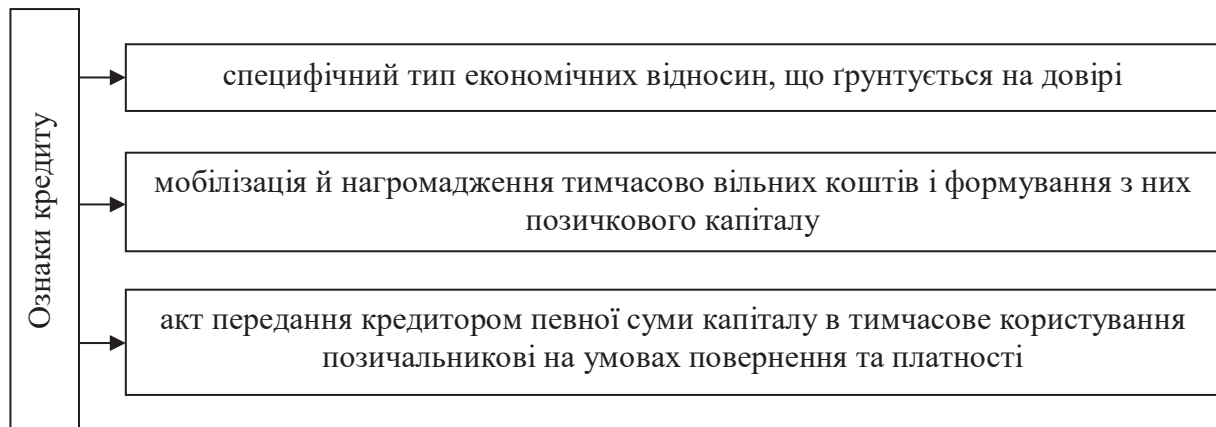

Рис. 1. Основні ознаки кредиту

Джерело: авторська розробка

Відмінності кредиту і позики

Ознака	Кредит	Позика
Суб'єкт (сторона, що дає у борг)	банки та небанківські кредитні організації	будь-які юридичні та фізичні особи
Об'єкт	тільки грошові кошти	як грошові кошти, так і інші речі
Форма укладення	письмова	письмова, в певних випадках – усна
Плата за користування	стягуються відсотки за користування кредитом	допускається безвідсоткова позика
Момент укладення	момент узгодження сторонами його істотних умов у письмовій формі	момент передання грошей або інших речей
Можливість відмови від надання	можлива навіть після укладення угоди	неможлива, тому що тоді договір позики не вважається укладеним

Джерело: авторська розробка

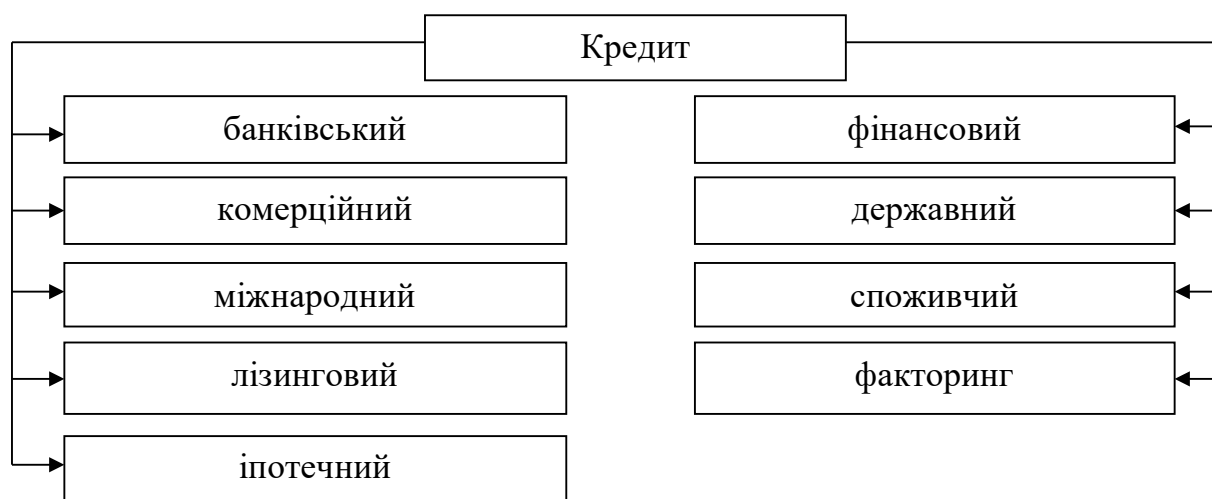

Рис. 2. Класифікація кредиту

Джерело: авторська розробка

суму грошей, будь-яку гарантію, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів із такої суми [3].

Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» визначає термін «фінансовий кредит» як кошти, що надаються в позику юридичній або фізичній особі на визначений строк та під процент і відносить його до сфери фінансових послуг. Причому, згідно з вимогами Закону, надавати фінансові кредити за рахунок залучених коштів має право на підставі відповідної ліцензії лише кредитна установа, тобто фінансова установа, яка, згідно із Законом, має право за рахунок залучених коштів надавати фінансові кредити на власний ризик.

Комерційний кредит – це товарна форма кредиту, яка визначає відносини з питань перерозподілу матеріальних фондів і характеризує кредитну угоду між двома суб'єктами господарської діяльності.

Державний кредит – грошові відносини, що виникають між державою та юридичними й фізичними особами у зв'язку з мобілізацією тимчасово вільних коштів у розпорядження органів державної влади та їх використанням на фінансування державних витрат. Основними формами державного кредиту є позички і казначейські зобов'язання.

Міжнародний кредит – форма руху позикового капіталу у сфері міжнародних економічних відносин, де кредиторами і позичальниками виступають суб'єкти різних країн.

Споживчий кредит – кошти, що надаються кредитором (банком або іншою фінансовою установою) споживачеві на придбання продукції. Ст. 1 Закону України «Про споживче

кредитування» визначає споживчий кредит (кредит) як грошові кошти, що надаються споживачу (позичальникові) на придбання товарів (робіт, послуг) для задоволення потреб, не пов'язаних із підприємницькою, незалежною професійною діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника.

Лізинговий кредит – різновид кредиту, що полягає у наданні лізингодавцем у виняткове користування на визначений термін лізингодержувачу майна.

Факторинг – операції з кредитування обігового капіталу клієнта, що передбачають інкасування його дебіторської заборгованості, кредитування і гарантію від кредитних ризиків.

Іпотечний кредит – кредит під заставу нерухомого майна, землі.

Під час надання кредитів банк зобов'язаний дотримуватися основних принципів кредитування: забезпеченості, повернення, строковості, платності та цільової спрямованості, у тому числі перевіряти кредитоспроможність позичальників та наявність забезпечення кредитів, дотримуватися встановлених Національним банком України вимог до концентрації ризиків.

Щодо оцінки кредитів банку, то зрозумілішою видається ситуація з короткостроковими кредитами банку, – їх оцінюють, згідно з П(С)БО 11 «Зобов'язання», у складі поточних зобов'язань за вартістю погашення. Складною і не зовсім доречною є оцінка довгострокових кредитів банку, які відображаються за теперішньою вартістю шляхом дисконтування. Доцільною є їх оцінка за номінальною вартістю, визначеною кредитним договором.

Кредити надаються банком під відсоток, ставка якого, як правило, не може бути нижчою від відсоткової ставки за кредитами, які бере сам банк, і відсоткової ставки, що виплачується ним по депозитах.

Окрім процентів за користування кредитом, у підприємства виникають й інші витрати, безпосередньо пов'язані із залученням кредитних ресурсів, а саме: комісія банку за відкриття позичкового рахунка та інші послуги, пов'язані з наданням кредиту; витрати на нотаріальне посвідчення або державну реєстрацію договорів застави; оплата консультаційних, бухгалтерських та аудитор-

ських послуг; витрати на експертну оцінку; забезпечення кредиту; страхування предмета застави або відповідальності позичальника.

Але на відміну від суми кредиту і процентів усі перераховані вище витрати (операції) мають разовий характер і виникають лише на етапі отримання та оформлення кредиту.

Погашення банківського кредиту передбачає погашення його основної суми (тіла кредиту) та нарахованих відсотків. За умови неможливості погасити кредит підприємство-боржник за два-три дні до закінчення терміну кредитного договору може подати заяву і домовитися про його відстрочення (продлонгацію). Відстрочення банком погашення кредиту з підвищенням відсоткової ставки можливе у разі виникнення в позичальника тимчасових фінансових труднощів унаслідок непередбачених обставин за умови вжиття таким позичальником відповідних заходів для їх усунення.

Бухгалтерський облік має забезпечити правильне і своєчасне складання й подання банку документації, що необхідна для одержання кредиту, контроль над цільовим використанням і своєчасним поверненням кредиту, інформацію про ефективність залучення кредитних коштів, яка необхідна для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Для того щоб отримати кредит, необхідно подати до банку заяву, а також пакет необхідних документів, зокрема копії свідоцтва про реєстрацію і статуту, картку зі зразками підписів, форми фінансової звітності, довідку з Державної фіскальної служби, гарантійні зобов'язання поручителя, бізнес-план.

Кредитні відносини здійснюються на підставі кредитного договору, що укладається між кредитором (банком або іншою фінансовою установою) і позичальником у письмовій формі. У кредитному договорі передбачаються мета, сума і строк кредиту, умови й порядок його видачі та погашення, види забезпечення зобов'язань позичальника, відсоткові ставки, порядок плати за кредит, обов'язки, права і відповідальність сторін щодо видачі та погашення кредиту.

Для обліку довгострокових кредитів банків використовують не всі субрахунки рахунка 50 «Довгострокові позики», а лише

субрахунки 501 «Довгострокові кредити банків у національній валюті», 502 «Довгострокові кредити банків в іноземній валюті», 503 «Відстрочені довгострокові кредити банків у національній валюті» і 504 «Відстрочені довгострокові кредити банків в іноземній валюті». Субрахунки 505 «Інші довгострокові позики в національній валюті» та 506 «Інші довгострокові позики в іноземній валюті» призначені для обліку власне сум довгострокової заборгованості щодо зобов'язання із залучення позикових коштів (окрім кредитів банків), відповідно в національній та іноземній валютах [2].

Для обліку поточних кредитів банків використовують лише субрахунки 601 «Короткострокові кредити банків у національній валюті», 602 «Короткострокові кредити банків в іноземній валюті», 603 «Відстрочені короткострокові кредити банків у національній валюті» і 604 «Відстрочені короткострокові кредити банків в іноземній валюті» рахунка 60 «Короткострокові позики». Решту субрахунків – 605 «Прострочені позики в національній валюті» і 606 «Прострочені позики в іноземній валюті» – доцільно використовувати відповідно для обліку прострочених короткострокових позик у національній та іноземній валютах [2].

У табл. 2 приведено основну типову кореспонденцію за кредитами банку, що отримані на поточний рахунок банку (касу підприємства) для загального призначення та погашені з поточного рахунка банку (каси підприємства).

Таблиця 2

Кореспонденція рахунків за кредитами банку загального призначення

№ з/п	Зміст господарських операцій	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1	Отримано кредит на поточний рахунок банку		
	- в національній валюті	311	501, 601
	- в іноземній валюті	312	502, 602
2	Отримано кредит готівкою		
	- в національній валюті	301	501, 601
	- в іноземній валюті	302	502, 602
3	Відображено належні до сплати відсотки за кредит	951	684
4	Сплачено відсотки за користування кредитом	684	311, 312
5	Списано на фінансовий результат нараховані відсотки за кредит	792	951
6	Частину довгострокової заборгованості за кредитом переведено до складу поточної заборгованості за довгостроковими зобов'язаннями, оскільки до закінчення строку її погашення залишається менше року з дати балансу		
	- в національній валюті	501	611
	- в іноземній валюті	502	612
7	Погашено поточну заборгованість за довгостроковим кредитом		
	- в національній валюті	611	311
	- в іноземній валюті	612	312
8	Погашено кредит		
	- в національній валюті	501, 601	311
	- в іноземній валюті	502, 602	312
9	Погашено кредит готівкою з каси підприємства		
	- в національній валюті	501, 601	301
	- в іноземній валюті	502, 602	302
10	Пролонговано (відстрочено) кредит		
	- в національній валюті	501, 601	503, 603
	- в іноземній валюті	502, 602	504, 604
11	Погашено відстрочений кредит		
	- в національній валюті	503, 603	311
	- в іноземній валюті	504, 604	312
12	Відображено негативну курсову різницю за кредитом в іноземній валюті	974	502, 602
13	Відображено позитивну курсову різницю за довгостроковим кредитом в іноземній валюті	502, 602	744

Джерело: складено за [2]

У табл. 3 приведено типову кореспонденцію за кредитами банку, що отримані для цільового призначення, без зарахування їх на поточний рахунок у банку, та погашені не з поточного рахунка.

Аналітичний облік кредитів банків ведеться за банками в розрізі кожного кредиту окремо та строками погашення кредиту. Синтетичний облік кредитів банків ведуть за спрощеної форми у Відомості 4, за журнальної – у Журналі 2 «Облік довгострокових та поточних позик», який заповнюється на підставі виписок банку й доданих до них документів.

Кредити банку знаходять відображення у фінансовій звітності: Балансі (Звіті про фінансовий стан) (рядок 1510 – довгострокові кредити банків р. II пасиву «Довгострокові зобов'язання і забезпечення» та рядок 1600 – «Короткострокові кредити банків» р. III пасиву «Поточні зобов'язання і забезпечення»); Звіті про рух грошових коштів (рядок 3305 «Отримання позик» р. III «Рух коштів у результаті фінансової діяльності»). Ці аспекти слід урахувувати під час перенесення сальдо за рахунками 50 і 60 та їх субрахунками, щоб уникнути дублювання сум заборгованості чи їх упущення.

Таблиця 3

Кореспонденція рахунків за кредитами банку цільового призначення

№ з/п	Зміст господарських операцій	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1	Здійснено фінансові інвестиції за рахунок кредиту - довгострокові - поточні	14	501, 502, 601, 602
		35	
2	Придбано (створено) об'єкти капітальних інвестицій за рахунок кредиту	15	501, 502, 601, 602
3	Отримано кредит грошовими документами	33	501, 502, 601, 602
4	Здійснено розрахунки за виданими авансами за рахунок кредиту	371	501, 502, 601, 602
6	Погашено довгострокові та короткострокові векселі за рахунок кредиту - в національній валюті - в іноземній валюті	511, 621	501, 601
		512, 622	502, 602
7	Погашено довгострокові зобов'язання за облігаціями за рахунок кредиту	531	501, 502, 601, 602
8	Переведено короткостроковий кредит у довгостроковий у зв'язку із зміною умов кредитування - в національній валюті - в іноземній валюті	601	501
		602	502
9	Погашено заборгованість постачальника за рахунок кредиту - в національній валюті - в іноземній валюті	631	501, 601
		632	502, 602
10	Кредит банку передано дочірнім підприємствам	682	501, 601
11	Погашено кредит шляхом передачі банку довгострокових фінансових інвестицій	501, 502, 601, 602	14
12	Погашено кредит шляхом передачі банку об'єктів капітальних інвестицій	501, 502, 601, 602	15
13	Погашено кредит грошовими документами	501, 502, 601, 602	33
14	Погашено кредит короткостроковими вексялями	501, 502, 601, 602	34
15	Погашено кредит покупцем або замовником - в національній валюті - в іноземній валюті	501, 601	361
		502, 602	362
16	Погашено кредит іншими дебіторами	501, 502, 601, 602	37
17	Погашено кредит довгостроковими зобов'язаннями за облігаціями	501, 502, 601, 602	521
18	Погашено довгостроковий кредит іншими довгостроковими зобов'язаннями	501, 502, 601, 602	55
19	Переведено довгостроковий кредит у короткостроковий у зв'язку зі зміною умов кредитування - в національній валюті - в іноземній валюті	501	601
		502	602
20	Погашено кредит - покупцем, у якого є заборгованість перед підприємством - іншим кредитором		681
		501, 502, 601, 602	685

Джерело: складено за [2]

Висновки і пропозиції. Ураховуючи вищеописане, слід зазначити, що правильна організація обліку кредитів банку здатна забезпечити підприємство інформацією про фінансовий стан, ефективність кредитування і використання банківських кредитів для прийняття ефективних управлінських рішень.

Література:

1. НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : Наказ Міністерства фінансів України від 07 лютого 2013 р. № 73. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (дата звернення: 16.12.2019).
2. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : Наказ Міністерства фінансів України від 30 листопада 1999 р. № 291. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (дата звернення: 20.12.2019).
3. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 6 січня 2018 р. № 2121-14 / Верховна Рада України. URL : <https://docs.dtkr.ua/doc/2121-14> (дата звернення: 15.12.2019).

4. ПСБО 11 «Зобов'язання» : Наказ Міністерства фінансів України від 31 січня 2000 р. № 20. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00> (дата звернення: 17.12.2019).
5. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40–44. Ст. 356.

References:

1. Zahal'ni vymohy do finansovoyi zvitnosti. (2013). *Natsional'ne polzhennya (standart) bukhhalters'koho obliku 11*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>. [In Ukrainian] (accessed 16 December 2019).
2. Instruktsiya pro zastosuvannya Planu rakhunkiv bukhhalters'koho obliku aktiviv, kapitalu, zobov'yazan' i hospodars'kykh operatsiy pidpryyemstv i orhanizatsiy. (2013). *Nakaz Ministerstva finansiv Ukrayiny*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>. [In Ukrainian] (accessed 20 December 2019).
3. Pro banky i bankivs'ku diyal'nist'. (2018). *Zakon Ukrayiny*. Retrieved from: <https://docs.dtkr.ua/doc/2121-14>. [In Ukrainian] (accessed 15 December 2019).
4. Zobov'yazannya. (2000). *Polozhennya (standart) bukhhalterskoho obliku 11*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00>. [In Ukrainian] (accessed 17 December 2019).
5. Tsyvil'nyy kodeks Ukrayiny. (2003). / *Verkhovna Rada Ukrayiny. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*. 2003. №№ 40-44. St. 356. [In Ukrainian].

Аннотация. В статье определены сущность понятия «кредит» и его отличие от понятия «заем». Выделены основные признаки кредита. Приведена классификация кредита и охарактеризованы его формы и виды. Определены основные принципы кредитования. Подробно описана процедура получения и погашения банковского кредита, в частности порядок начисления процентов за пользование кредитом и иных расходов, связанных с привлечением кредитных ресурсов. Описан порядок оценки долгосрочных и краткосрочных кредитов банка. Указан перечень документов, которые оформляются на всех стадиях кредитного процесса. Обоснованы противоречивые аспекты ведения синтетического учета долгосрочных и краткосрочных кредитов банка, приведены типичные их корреспонденции. Описан порядок ведения аналитического учета банковских кредитов и отражения их в финансовой отчетности.

Ключевые слова: заем, кредит, банковский кредит, проценты за пользование кредитом, учет кредитов банка, кредитный договор, долгосрочный кредит, краткосрочный кредит.

Summary. The article identifies the problematic aspects of accounting for bank loans, such as the identification of the concepts of "credit" and "loan", the lack of a clear distinction between their signs, the assessment of bank loans, the use of accounts for accounting for bank loans, reflected in the financial statements. Definitely the essence of the concept of "credit", its difference from the concept of "loan" that provided for by the Civil Code of Ukraine. The main features of the loan are highlighted. The credit classification is presented and its main forms and types are described: bank loan, financial loan, commercial loan, government loan, international credit, consumer credit, leasing loan, factoring, mortgage loan. The basic principles of crediting are outlined. The procedure of obtaining and repaying a bank loan is described in detail, including the procedure for accrual interest on credit utilization and other expenses related to attraction of credit resources, terms of loan extension. The procedure for evaluating long-term and short-term bank credits is described. A list of documents that are issued at all stages of the credit process is mentioned, a loan agreement, on the basis of which the credit relations between the bank and the borrower are formalized, is described. Controversial aspects of long and short term bank loans accounting are substantiated - subaccounts for accounting for long-term and short-term bank loans are presented, typical correspondence on bank loans received to the bank's current account (cash desk) for general purpose and repaid with current account of the bank (cash desk of the enterprise). The order of maintenance of synthetic accounting of bank loans under different forms of accounting and order of their analytical accounting is described. Problematic aspects of the bank's credit display in the financial statements that result in duplication of amounts, their debt or omission were noted. It was generalized, that the correct organization of bank loans accounting is able to provide the company with information about the financial state, lending efficiency and use of bank loans for making effective management decisions.

Keywords: loan, credit, bank loan, interest on using the loan, accounting for bank loans, credit agreement, long-term loan, short-term loan.